

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN SPOR POLİTİKALARI

Efkan CANŞEN*

ÖZET

Spor, 1830'lu yılların sonlarına doğru Tanzimat'la birlikte Osmanlı İmparatorluğu içerisinde filizlenmeye başlamıştır. Tanzimat dönemindeki modernleşme sürecinde hukuk, eğitim, edebiyat politika alanında değişimler olurken spor alanında da yenilikler meydana gelmiştir. Tanzimat modern sporların ülkeye girdiği bir dönemdir. Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki süreçte de spor doğrudan devletin çalışma alanı içerisine girmiştir. Türk devriminin öncüsü Mustafa Kemal Atatürk'ün "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözü, cumhuriyeti kuran kadro üzerinde oldukça etkileyici olmuş ve güçlü, zinde bir gençlik yetiştirme konusunda yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Cumhuriyetin kuruluş felsefesinde sporun yeri uygarlıkla özdeşleştirilmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, kurdukları cumhuriyetin halkına Batı'nın beslenmeden, kültür, fiziğe kadar her yönden kendini geliştirmiş bireylerini örnek göstermişlerdir. Osmanlı'da sadece seçkinlerin uğraşı olan spor, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra inşa edilmeye başlayan yeni toplumda, devletin gözetiminde köyden, kasabaya kentte yaygınlaştırılmış, eğitimin önemli bir parçası haline getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Tanzimat, Modernleşme, Cumhuriyet, Kültür, Spor, Uygarlık

REPUBLIC OF TURKEY'S SPORTS POLICY

ABSTRACT

Sports, towards the end of the late 1830's with the Tanzimat has entered into the Ottoman Empire. In the process of modernization during the Tanzimat period, in law, education, literature, politics and also in Sports changes occurred. Modern sports entered the country in the era of Tanzimat. After the establishment of the republic, sports directly came under the control of the state. Mustafa Kemal Atatürk's word "healthy mind in a healthy body" has been quite impressive on the revolutionary leaders of the state and has been worked intensively to create a powerful and fit youth. According to the Republic's philosophy sports is identical with the civilization. The leaders of the new Republic showed their citizens western type of healthy nutrition, physical activities which was made by the healthy citizens of western highly developed countries. During the Ottoman period sports was only a hobby of elites, but after the revolution under the supervision of the state has been spread from villages to cities and became an important part of the education system.

Keywords: Ottoman, Tanzimat, Modernization, Republic, Sports, Culture, Civilization

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Tc Tarihi, öğretim üyesi, ecansen@hotmail.com.

1. GİRİŞ

Osmanlı'da Tanzimat, “çağdaşlaşma” yönünde adımların atıldığı bir dönemdir. Bu dönemde imparatorlukta, askeri gelişmelerin dışında edebiyat, politika, sosyal yaşam, eğitim, hukuk alanlarıyla birlikte spor ve spor eğitimi alanında da Batı tipi düzenlemeler yapılmış ve bu yönde gelişmeler kaydedilmiştir.

1863'te Mekteb-i Hayriye'de batı tarzında gerçekleştirilen jimnastik faaliyetleri, “Rıyazet-i bedeniye” adıyla ders programlarına dahil edilmiştir. Yine aynı dönemde imparatorluk üyesi Müslüman olmayan tebaalar ve yurtdışından imparatorluğu gelmiş olan ailelerin girişimleriyle futbol, tenis, basketbol gibi sporlarla ilgilenilmeye başlanmıştır. Batılı anlamda spor faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için de 1872'de Sultan Abdülaziz döneminde deniz kuvvetlerinde görevli emekli İngiliz amiral Augustus Charles Hobart-Hampden diğer adıyla Hobart Paşa (1822-1886) tarafından “The Imperid Yachting and Boating Club” kurulmuştur. Bu kulüp aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk spor kulübü olarak kabul edilir.¹ “The Imperid Yachting and Boating Club”, bir su sporları kulübü olmasına rağmen halkın ilgisini çekmemiştir.²

Osmanlı'da spor, diğer birçok ülkede olduğu gibi, seçkin sınıfların öncülüğünde başlamış ve gelişmiştir. Tanzimat dönemi, modern sporların imparatorluğa girdiği dönemdir.³ Modern sporların imparatorluğa girişinde Müslüman olmayan nüfusun etkisi oldukça fazladır. Öncülük onlara ait olmakla birlikte zamanla Müslüman ailelerin çocukları da spora yönelmeye başlamışlardır. Osmanlı imparatorluğu içerisinde revaçta olan spor dalları jimnastik, atletizm ve futbol olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sporun geniş kitlelere yayılmasında takım sporu olan futbolun etkisi oldukça fazladır. Osmanlı'da modern futbol, ilk kez 1895 yılında İzmir Bornova'ya yerleşmiş olan İngilizler arasında oynanmıştır.⁴ Moder futbol yine İngilizler aracılığıyla İzmir'den İstanbul'a ulaşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1870 yılında Sultan Abdülaziz zamanından başlayarak Sultan II. Abdülhamit'in saltanatı boyunca süren istibdat döneminde gençlik spordan uzak kaldı. 24 Temmuz 1908'de ilan edilen ve 6 Kasım 1922'de Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi ile son bulan II. Meşrutiyet döneminde esen özgürlük rüzgârları sayesinde, istibdadın yoğun bir şekilde hissedildiği İstanbul, İzmir, Selanik gibi kentlerde birçok spor kulübü kurulmuştu.

Osmanlı'da ilk futbol kulübü 1899 yılında, Black Stocking Football Club (Siyah Çoraplılar) adıyla kuruldu. Bu kulüp kısa bir süre sonra dağıldı. 1900 yılında Rumlar İzmir'de Panaonios ve Apollon Kulübünü, Ermeniler de Dork adlı kulübü kurdular. 1901'de Kadıköy Futbol kulübü kuruldu. Günümüzde de oldukça popüler olan Beşiktaş Jimnastik

¹ Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Spor, Kültürel Bellek, Türk Kültürü Araştırmaları <http://www.kulturelbellek.com/osmanli-devletinin-son-yillarinda-spor/> (31.05.2012)

² Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Spor, Kültürel Bellek, Türk Kültürü Araştırmaları <http://www.kulturelbellek.com/osmanli-devletinin-son-yillarinda-spor/> (31.05.2012)

³ Bkz. Cem Atabeyoğlu, “Türkiye’de Sporun Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 8-9, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

⁴ Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Spor, Kültürel Bellek, Türk Kültürü Araştırmaları <http://www.kulturelbellek.com/osmanli-devletinin-son-yillarinda-spor/> (31.05.2012)

Kulübü 1900’de, Galatasaray Spor Kulübü 1905’te, Fenerbahçe Spor Kulübü de 1907’de kurulmuşlardır.⁵

Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Fenerbahçe ve Galatasaray ilk Türk kulüpleridir. Daha sonra Altınordu, Süleymaniye, Vefa, Nişantaşı, Türkgücü Anadolu kulüpleri ortaya çıkmışlardır.⁶

Birinci Dünya Savaşı’na kadar spor alanında oluşan hareketlenmeler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Kurtuluş Savaşı sırasında durmuş, birçok sporcu milli mücadeleye katılmışlardır.

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU VE OLİMPİYATLAR

1896’da Atina’da, 1900’de Paris’te, 1904’te Saint Louis’de yapılan Olimpiyat Oyunları’na Osmanlı İmparatorluğu’ndan herhangi bir sporcu katılmamıştır. 1906’da Yunanistan tarafından organize edilen ara Olimpiyat Oyunları’na Osmanlı İmparatorluğu’ndan toplan 30 sporcu yer almıştır. 1908’de Londra’da gerçekleştirilen Olimpiyat Oyunları’na jimnastik dalında katılan Alekao Mulos, olimpiyatlara katılmış olan ilk resmi sporcudur. 1912’de İsveç Stockholm’de gerçekleştirilen Olimpiyat Oyunları’na iki sporcu katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle 1916’da Olimpiyatlar yapılamamıştır. 1920’de Belçika’nın Anvers şehrinde gerçekleştirilen Olimpiyat Oyunları’na Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkmasına neden oldukları gerekçesiyle davet edilmemişlerdir.⁷

3. OSMANLI’DA SPOR BASINI

Osmanlı İmparatorluğu’nda spor basını İstanbul’da doğmuştur. Basında yer alan ilk spor yazısı İstanbul’da yayımlanan Servet-i Fünun dergisinin 14 Mart 1891 tarihli sayısında yer almıştır. Bu ilk yazı, Paris’te siyasal bilimler okuyan ve daha sonra Paris, Londra ve Petersburg elçiliklerinde çeşitli görevler alacak olan ve 1897-1901 yılları arasında Osmanlı’nın Washington elçiliğini yapmış Ali Ferruh Bey’in yazıp, Paris’ten gönderdiği “eskrim” konulu makaledir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda spor konusunda ilk kitap, 1891’de Mekteb-i Sultani Beden Eğitimi öğretmeni Ali Faik bet tarafından yayımlanan jimnastik yahut Riyazet-i Bedeniye’dir.

Osmanlı’da ilk spor dergisi 1910’da günümüzde Burhan Felek olarak bildiğimiz Üsküdarlı Mehmet Burhanettin Bey tarafından İstanbul’da yayımlanmıştır. İlk sayısı, 28 Eylül 1910’da çıkan dergi “Futbol” adını taşımaktaydı. Bunu daha sonra Selim Sırrı Tarcan tarafından yayımlanan “Terbiye ve Oyun” ile 1913’te Cemi Halit Bey tarafından yayımlanan “İdman” dergileri izlemiştir.

1910’lu yıllarda gündelik gazeteler de sayfaları arasında spora yer vermeye başlamışlardır. Tasvir-i Efkâr gazetesinden Abidin Daver, sabah gazetesinde Bedri, Peyam gazetesinde Suat Hayri, çeşitli gazete ve dergilerde de Mehmet Burhaneddin (Burhan Felek),

⁵ Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Spor, Kültürel Bellek, Türk Kültürü Araştırmaları <http://www.kulturelbellek.com/osmanli-devletinin-son-yillarinda-spor/> (31.05.2012)

⁷ Roland Renson, *The Games Reborn. The VII. Olympiade*, Pandora, ISBN 90-5325-051, Antwerp 192, s.11

Burhan Asaf (Belge) ve Nasuhi Esad (Baydar) beyler de Osmanlı basınında yer alan ilk spor yazarları olarak tarih sahnesine çıkıyorlardı.

Çelebizade Said Tefkik (Said Çelebi) Bey tarafından 1919'da yayımlanmaya başlayan "Spor Alemi", ilk batı tarzı spor dergisi olma özelliği taşıırken spor tarihinin büyük ismi Selim Sırrı Bey de öğrenci ve öğretmenlere yönelik spor kitapları yayımlamaktaydı.

Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)'nin 1891 yılı mezunlarından olan ve daha sonra öğretmenlik yapmış olan Faik Bey, 1912'de Mekteb-i Sultani'de ikinci müdür ve ders nazırı olarak görev yapmış ve 24 Şubat 1923'te müdürlüğe anmıştır. 31 Ocak 1924'e kadar müdürlük görevini sürdüren Faik Bey'in katkılarıyla Mekteb-i Sultani'nin beden terbiyesi çalışmaları halka açık olarak sergilenmiştir.⁸ Mekteb-i Sultani'nin bu etkinlikleri halkın modern sporları tanınmasına, ilgi göstermesine büyük katkı sağlamıştır. Müslüman olmayan ailelerin çocukları başlarda beden terbiyesi derslerine yoğun ilgi göstermiş olsalar da zamanla Müslüman çocukları da bu derslerle ilgilenmeye başlamışlardır.

Mekteb-i Sultani'nin öncülüğünde gerçekleştirilen bu etkinlikler, sonrasında özellikle jimnastik derslerinin de diğer okullarda yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır.⁹ Darülmuallimat'ın¹⁰ 1900'de yayımlanmış olan ders kitabında çocuk oyunları ve beden hareketlerine yer verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, beden terbiyesi tahsili için ilk yurtdışına yollanan, 1916 yılında ilk kez "İdman Bayramı" düzenlemiş olan ve Türk spor tarihine yön vermiş olan Selim Sırrı Tarcan öncülüğünde imparatorluğun doğusundaki aşiret mekteplerinin eğitim programlarına, aşiret çocuklarının vücut sağlıklarına dikkat etmeleri, özen göstermeleri, disiplin altına almaları için "Ayak talimi" başlığı altında dersler konulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne yakın süreçte yurtdışından beden terbiyesi ile ilgili batıdan kitaplar getirilmiş ve Türkçeye çevirilmişlerdir. Bu kitaplarda başlıca konu jimnastik olmuş ve jimnastik yapmanın sağlıklı yaşamın ana prensibi olduğu anlatılmıştır.¹¹

⁸ Galatasaray Lisesi, Müdürlerimiz, Faik Bey, Gsl.dev.asynth.com/tr/tarihce/mudurler

⁹ Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yağız Evlatlar, Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.51

¹⁰ 1870 yılında, ilk ve orta öğretim kız mekteplerine kadın öğretmen yetiştirmek için açılan okuldur. Osmanlı Devleti'nde, kızlar için ilk iptidâiye (ilkokul) ve rüşdiye (ortaokul) mektepleri, 1858 yılında açıldı. 1869 Maârif-i Umûmiyye Nizamnamesi'nde, bu okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla bir kız öğretmen okulunun açılması istendi. Bu amaçla, 26 Nisan 1870'te Darülmuallimât adıyla, İstanbul'da Sultanahmet semtinde açılan okulda eğitime başlandı. Bu ilk kız öğretmen okulu, Darülmuallimât-ı Sıbyan ve Darülmuallimât-ı Rüşdiye bölümlerinden meydana geliyordu. Sıbyan muallimliğinin öğretim süresi iki, rüşdiye muallimliğinin dört yılı. Mektepte, ulûm-i dîniyye, hesap, kavâid-i lisan (dilbilgisi), nakış, resim, hat, tarih ve coğrafya dersleri okutuluyordu. 1910-11 öğretim yılında, Fatih semtinde, Darülmuallimâtın bir yatılı bölümü açıldı. 1913'te bazı büyük vilayet merkezlerinde de, yeni Darülmuallimâtlar açıldı. 1916'da, Darülmuallimât için, yeni bir nizamname ve müfredat programı oluşturuldu. Buna göre Darülmuallimât, ibtidâî, izhârî ve âlî olmak üzere üçe ayrıldı. 1918'de çıkan Fatih yangını sırasında okulun yanması üzerine mektep, Çapa'daki binasına taşındı. İlk uygulamalı dersler, burada başlatıldı. 1922'de Maârif Vekâletine bağlanan Darülmuallimât, 1924'te Kız Öğretmen Okulu adını aldı. Bkz. Türk Tarihi, <http://www.dallog.net/kurumlar/darulmuat.htm> (2004) Daha geniş bilgi için bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, cilt:08, sayfa 550cilt: 08,sayfa:550,<http://www.tdvia.org/dia/ayrmetin.php?idno=d080550>

¹¹ A.g.e.,s. 52

4. CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRAKİ DÖNEMDE SPORA BAKIŞ

Cumhuriyet kuruluşu sonrasında spor, devletin gözetimi altına alınmıştır. Prof. Dr. Kurthan Fişek'e göre Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında spor ve beden terbiyesinin dört basamağı vardı: 1922-1936 arası Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı dönemi. Bu dönemde Türkiye ilk kez uluslararası müsabakalara katılmıştı, 1936-1938 arası Türkiye Spor Kurumu Dönemi. Bu kurum ilk kurultayda CHP'ne örgütsel olarak bağlanmış ve böylece spor, devletin denetimi altına alınmıştır. 1946 sonrası Gençlik ve Spor Bakanlığı dönemi. Bu dönemde spor yönetimi günümüzdeki biçimini almıştır.¹²

Türkiye'de sporun örgütlenmesi yolunda ilk adım, Yusuf Ziya Öniş'in İsviçre'deki eğitiminden dönerken, beraberinde getirdiği İsviçre Spor Teşkilatı Tüzüğü'nün Ali Sami Yen, Burhan Felek ve Nasuhi Esat Baydar ile birlikte tercüme, edilmesiyle atılmıştır. Ali Sami Yen, Burhan Felek ve Nasuhi Esat Baydar'ın öncülüğünde bir araya gelen spor kulüplerinin temsilcileri, Türk sporunun ilk örgütü olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın ortaya çıkarılması yolunda çalışmalara başlarlar. Bu kuruluş, İstanbul'daki spor kulüplerinin temsilcilerinden oluşmuştur. Kurumun örgütlenmesinde İsviçre Federasyonu örnek alınmıştır. 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakı, Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte spordan sorumlu tek yetkili organ olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ilk uluslararası spor müsabakasına bu dönemde katılmıştır. 1924 Paris Oyunları'nda yeni devletin temsil edilmesi ve tanınmada uluslararası müsabakaların önemli rol oynadığı inancı ittifakın saygınlığını arttırmıştır.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın faaliyette olduğu dönemde atletizm, güreş, eskrim, voleybol, tenis, yelken gibi Türk toplumuna uzak olan sporların önemi artmış ve bu sporlara yönelik yatırımlar yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra önder Mustafa Kemal Atatürk'ün "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözü, cumhuriyeti kuran kadro üzerinde oldukça etkileyici olmuş ve güçlü, zinde bir gençlik yetiştirme konusunda yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Cumhuriyetin kuruluş felsefesinde sporun yeri uygarlıkla özdeşleştirilmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, kurdukları cumhuriyetin halkına Batı'nın beslenmeden, kültür fiziğe kadar her yönden kendini geliştirmiş bireylerini örnek göstermişlerdir. Falih Rıfkı Atay, "Roman" adlı eserinde şunları yazmaktadır:

*"Tenasüp davasını sokakta kazanalım. Eciş bücüş bir sürü kadın erkek; bohça gibi kadınlar, yağdanlık gibi gerdanlar, paytak bacaklar, soluk yüzler. Bir de Paris sokağını, Berlin Bulvarını, Stockholm caddesini göz önüne getiriniz. Selim Sırrı Tarcan, 20 senedir cüce uzatmaya, kambur yassılamaya çalışıyor."*¹³

Anlaşıldığı gibi spor, cumhuriyetin mimarlarının öncülüğünde toplumdaki yeni ahlaki anlayışın ve bireyselleşmenin yapılmasına zemin hazırlayan bir faaliyet olmaktadır.

Tenis, eskrim, yelken, jimnastik gibi modern sporlar, cumhuriyetin kuruluşundan sonraki ilk yıllarda seçkinlerin arasında yaygınlaşmıştı. Bunun sebebi insan vücudunun belli

¹² Kurthan Fişek *Spor Yönetimi*, A.Ü.SBF Yayını, Ankara 1980, s.21

¹³ Falih Rıfkı Atay, *Roman*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1964, s.63

başlı kurallar ve zorlamalarla şekillendirilmesi ve disiplin altına alınmasının Anadolu kültürü ve İslam inancıyla bağdaşmamasından, geleneksel ahlaki yapıya ters düşmesinden ve eski alışkanlıkları tehdit etmesinden kaynaklanmaktaydı. Spor yaparken giyilen kıyafetlerin vücutta görünür kılması, sporda rekabetin önemi de halk yığınlarının eleştirilerinin hedefi olmuştur. İnsan vücudunun görünürlüğü, teşhir edilmesi, vücudun güçlenmesi, dikkat çeker hale gelmesi, Müslümanları dünyasal zevklere yöneltebileceği düşünülmüştür. Bu bakış açısı nedeniyle spor, imparatorluk içerisinde ve cumhuriyetin kurulmasından sonraki ilk yıllarda daha çok Müslüman olmayanların ilgi alanına girmiştir.

Bir başka önemli faktör de işin maddi yönüdür. Spor yapabilmek için gerekli olan malzemeler, kıyafetler, spor eğitimi maddi güç gerektirmektedir. Bu da çoğunluğu ekonomik açıdan gelişmemiş olan toplumda sporun zenginler ve Müslüman olmayanlar arasında yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Yeni kurulmuş olan cumhuriyette spor, geleneğin ve dinsel bağnazlığın pençesinden kurtulup batıya yaklaşmak için bir araç olmuştur. Modernleşme çabaları içerisinde olan varlıklı Müslüman kesim de batılılaşma sürecinde bu araçtan faydalanmıştır.

5. 1926'DA GAZİ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ'NÜN KURULUŞU VE ALMAN SPOR BİLİMCİLERİ'NİN TÜRKİYE'YE GELİŞLERİ

1926'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün kuruluşu, cumhuriyetin sağlıklı nesillerini eğitecek olan öğretmenlerin yetiştirilmesi için atılmış önemli bir adımdır. 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ülkede uzun bir süredir devam eden geleneksel eğitim kurumlarına son vermiş, Milli eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğu altında çağdaş bir eğitim sistemi kuruyordu.¹⁴ Bu yeni sistemde eğitim kurumları, cumhuriyet öncesinden devralınmakla birlikte yeni baştan inşa ediliyorlardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında köy ve şehir okullarının ihtiyacı olan öğretmenler farklı kaynaklardan sağlanıyordu. Bu uygulama, 1953 yılında Köy enstitüleri ile ilk öğretmen okulları birleştirilinceye kadar devam etmiştir.

1940'lı yılların sonlarında Gazi Eğitim Enstitüsü'nün kapasitesinin ülkenin ortaokul öğretmenleri ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu anlaşıncı, yeni eğitim enstitüleri açılmaya başlamıştır. Balıkesir, İstanbul ve İzmir öğretmen okullarının altyapısından yararlanılarak bu kurumlarla birlikte faaliyet gösteren eğitim enstitüleri kurulmuştur. Cumhuriyet'in seçkinlerinin Türklük araştırmaları ile ilgili çalışmaları doğrultusunda, 1930'lu yıllarda ortaya atılan Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi, sosyal hayatı etkilemekle kalmayıp sporda da Türklerin yüzyıllara dayanan başarıları ve yetenekleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Türklerin birçok spor dalının yaratıcısı, isim babası olduğu öne sürülmüş, spor kelimesinin bile ilk kez Türkler tarafından kullanıldığı öne sürülmüştür.¹⁵

İkinci Dünya Savaşı'na doğru Almanya'da tırmanışa geçen Nazizmin spor politikalarının Türkiye'ye uyarlanması kararlaştırılmıştır. Alman Olimpiyat tarihinin en önemli isimlerinden birisi olan spor bürokrati, Nazi Almanyası sürecinde ve sonrasında da Alman spor tarihine damgasını vurmuş olan ve 1936 Olimpiyat Oyunları'nın planlayıcısı,

¹⁴Yahya Kemal Kaya,, *İnsan Yetiştirme düzenimiz "Politika-Eğitim-Kalkınma"*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Okulu Basımevi, Ankara, 2000, s.16

¹⁵ Yiğit Akın, *Gülbüz ve Yağız Evlatlar, Erken Cumhuriyette Beden terbiyesi ve Spor*, İletişim yayınları, İstanbul 2004,53

spor eğitmeni Carl Diem (1882-1962), 1933 yılında danışmanlık yapması için Türkiye'ye davet edilmiştir. Carl Diem ile birlikte birçok alman eğitimci de Türkiye'de dersler vermişlerdir. Diem, Türkiye ile ilgili hazırladığı raporda çocukların ve gençlerin bedensel eğitimine ağırlık vermiştir.¹⁶ Dünya çapında kabul edilen görüşe göre Carl Diem, 1920 yılında, Almanya Berlin'deki Deutsche Sporthochschule (Alman Spor Yüksekokulu)'nda ilk spor psikolojisi laboratuvarını kurmuş olan bir bilim adamıdır.¹⁷

6. CUMHURİYET'İN SPOR POLİTİKALARI İÇERSİNDE KADININ YERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun kamusal yaşamında kadınlara yönelik oldukça fazla sınırlamalar mevcuttu. Türk devrimi, doğuyu batıdan ayıran en önemli farklılık olan kadınların kamusal alandan dışlanması durumunu ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Cumhuriyetin kadınların kamusal yaşamda var olmaları, kendilerini göstermeleri devrimin bir başka deyişle uygarlık değişiminin sembolü olacaktı.¹⁸

Tanzimat ile birlikte yeni bir uygarlık, yeni bir toplum oluşturulmasına yönelik değişim başladı diyebiliriz. Fakat Türk devrimi ile filizlenen yeni modernleşme hareketleri ile Osmanlı Tanzimat modernleşme hareketleri arasında ciddi farklılıklar söz konusudur. Cumhuriyet'in yöneticileri, devletin temelini sağlamlaştırmak için başlattıkları modernleştirici düzenlemeleri bunu bir devrim projesi haline dönüştürmüşlerdir. Bu devrimci proje, toplumdaki bireylerin kıyafetinden, şapkasına, dinlediği müzikten, kullandığı takvime, uzunluk ölçüsü birimlerine, yazdığı, okuduğu alfabesine, soyadına, haftalık çalışma günlerinin düzenlenmesine, ibadetini anadilinde yapmasına kadar baştan aşağı tüm toplumsal yaşantıyı kapsamaktaydı. Bu yeni uygarlık projesi, sadece devleti değil toplumsal yaşam şeklini ve günlük hayatı da etkisi altına alıyordu.

Cumhuriyetin kuruluşu sürecinde oluşturulan bu yeni uygarlık projesi tam anlamıyla Batılı bir toplum yaratma çabasıdır. Yeni Cumhuriyetin temel felsefesinde dinsel değerler yerine laik politikaların yerleştirilmesi istenmiştir. Bu nedenle toplum kadın cumhuriyet için oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar, 1920'li yıllarda başlatılmış olan çağdaşlaşma sürecinin öncüleri olmuşlardır. Kadınların kamusal alandaki varlıkları, giyim tarzları, davranış tarzları Türk devrimiyle filizlenen çağdaşlaşma sürecinin bir başka deyişle Türk toplumunda modernleşmenin simgesidir.¹⁹ Bu konuda Şirin Tekeli 'de kadın hakları için verilen mücadele ile toplum içerisinde dinin etkinliğini kırmak için yapılan mücadele arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Tekeli'ye göre de, kadın hakları için verilen mücadeleyle, dinin etkinliğini kırmak için verilen mücadele arasında diyalektik bir ilişkinin bulunduğunu belirtmektedir. Yazar bu ilişkiyi şöyle ifade etmektedir:

“Mustafa Kemal ve onu destekleyenler için kadın hakları uygar dünya ile aynı düzeye gelmiş olmanın simgesiydi, savaşların yükünü çekmiş cefakâr kadınlara ödenmesi gereken bir borçtu ama hepsinden daha önemlisi

¹⁶ Mehmet Tunçkol, Mehmet, Şahin Yaşar, “Carl Diem and the Olympics”, *Ovidius University Annals, series Principal Education and Sport/Science, Movement and Health*, Issue 2, <http://www.analefefs.ro/anale-fefs/2010/issue-2-supplement/files/141..pdf>, (2010)

¹⁷ http://academic.udayton.edu/josephledesco/sport_psychology/sport_psychology_history.pdf, Sport Psychology.

¹⁸ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayınları İstanbul, 1998, s.101

¹⁹ A.g.e., s.101

*teokratik Osmanlı Devlet'ine geriye dönüşü olanaksız kılacak olan din hegemonyasını temelden yıkmaya yönelik en etkin politik ve ideolojik adımdı. Asıl amaç dinsel geleneğin kadın üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaktı”*²⁰

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında genel olarak spor, özellikle de kadınların spora dâhil edilmeleri çağdaşlaşma projesinin önemli bir adımı olarak görülebilir. 1936, Türk kadının spor tarihinde önemli bir yıldır. Gazi Terbiye Enstitüsü'nün kız öğrencileri kabul etmesiyle birlikte 1936 yılında Almanya'da gerçekleştirilen Berlin Olimpiyat Oyunları'na iki kadın sporcu eskrim dalında ülkelerini temsil etme hakkı kazanırlar. Halet Çambel ve Suat Aşeri (Tarı) adlı bu iki kadın sporcu 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nda dereceye girememelerine rağmen büyük bir deneyim yaşama şansına sahip olmuşlardır.

Bu iki sporcu da varlıklı ailelerin iyi eğitim almış kızlarıdır. Suat Aşeri'nin babası Ahmet Fetgeri Aşeri, Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurucularındandır. Halet Çambel ise Almanya'da okumuş ve Türkiye'ye gelerek yüksek eğitim görmüş ve profesör olmuştur. Aşeri ve Çambel, İstanbul Robert Koleji'de öğretmenlik yapan Rus Alexander Nadolski'den eskrim dersleri almışlardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sportif faaliyetlere katılan bireylerin özellikle de kadınların kendilerini göstermelerinin sebebi, ailelerinin ve içinde yaşadıkları çevrenin rejime yakın, batılılaşma düşüncesini destekleyen ve yaşam standartlarının yüksek olmasıdır.

7. DEVRİMİN IŞIĞI: HALKEVLERİ

Halkevleri, toplum içerisinde eğitimin yaygınlaştırılması için inşa edilmiş bir kurumdur. Halkevleri, eğitim, aydınlanma, sanat ve kültür örgütleri olarak inşa edilmişler ve ülkenin her tarafına yüzlerce kütüphane, tiyatro, salonu götürmüştür. İlk kurulduğu yıllarda halkevleri, dil, tarih ve edebiyattan güzel sanatlara, spordan müze koluna kadar her alanda hizmet vermiş, kurulduğu 1932 yılından ilk kez kapatıldığı 1951 yılına kadar, 78 şube, 4322 halk odası olarak yapılanmış ve yaklaşık 11 milyon kişinin okuma yazma öğrenmesine olanak sağlamıştır.²¹

Halkevleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün önerileri doğrultusunda hazırlanan eğitim programları içerisinde spor da yer almıştır. İtalyan faşizmi ve Alman Nasyonal Sosyalizminin sağlam bedene sahip bir nesil yaratma çabası içerisinde olduğu 1930 ve 1940'lı yıllarda, cumhuriyetin halkevlerinde de beden ruh beyin gelişiminin hızla gerçekleşmesi yönünde programlar hazırlanmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Bu programlarda, çevre şartlarına uygunluk gösteren spor faaliyetleri, eski Türk sporları, at gezileri, yürüyüşler, uzun bisiklet turları, dağcılık, yüzme, tenis, eskrim yer almıştır.²²

²⁰ Şirin Tekeli, “Kadın”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.208-209

²¹ Daha geniş bilgi için bkz. Halkevleri, <http://www.halkevleri.org.tr/hakkimizda>

²² Funda Şenol Cantek-Betül YARAR, “*Erken Cumhuriyet dönemi dergi ve gazetelerinde Spor ve kadın (1928-1960)*”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, no.29 2009, s. 201-218.

CHP Halkevlerinde: “Yurttaşlara modern sağlık anlayışının esası olan ev ve oda jimnastiklerini öğretmek ve bunu günlük yaşayışın en lüzumlu bir aracı olduğuna herkesi inandırmak şubenin en önemli ödevidir” yazısı bulunmaktadır.”²³

Halkevi spor şubesinin görevi, jimnastik hareketlerinin kütle halinde uygulamaktır. Şube, ulusal bayramları da düzenler. Yurdu tanımak için gezi ve kamplar düzenlenir. Spor konferansları verilir. Milli sporcular desteklenir. Gençlerin bisiklet ve motosiklet kullanmaları, yüzmeleri teşvik edilir.²⁴ 22 Şubat 1934’te İsmet İnönü halkevleri ile ilgili şunları yazmaktadır:

*“Bu vatanın asırlardan beri muhtaç olduğu şey, vatandaşların tek bir aile gibi toplanarak orada vatanın ilerlemesine medar olacak esaslı faaliyetleri beraber tanzim etmeleri ve beraber takip ve tatbik etmeleridir. Halkevleri, bütün vatandaşların müşterek malıdır. Halkevlerimizin temiz, feyizli ve ilerler bir halde olması; bütün devlet memurlarının, vatandaki bütün entelektüel sınıfın, bütün ilerlemek isteyen unsurların müşterek malı, müşterek vasıtası oluşundadır.”*²⁵

CHP’nin Halkevleri ve Halk odaları bildirisinin spor şubeleri başlıklı bölümünde, ülkede okumuş kesimin daha çok okuyarak ve okutarak milli hayatın her iş ve meslek bölümünde halkı yetiştirip uyanık yutarak milleti fikirsel olarak güçlendirmek ve derinleştirmek konusunda olduğu kadar Spor ve Beden Terbiyesinde de aynı çabayı göstermek zorunda oldukları belirtiliyordu. Halkevleri ve Halk odalarında kütüphaneler, kitaplar ve yayınlar ile dimağların çalışmaları, fikirlerin olgunlaşmaları davası güdülürken bunun yanında Beden terbiyesi ve Spor davasına da aynı gözle bakılması gerektiği vurgulanıyordu. Bildiri de fikir ve prensip bakımından iki nokta önemle ele alınıyordu:

1. Halkevlerinin doğuşunda “Spor ve Beden Terbiyesi”, işi Millî Kültür Davamızın bir kolu olarak ele alınmış, bunun üzerinde gerekli çalışmalara başlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri hayatında geliştirdiği bu fikrin bütün yurt gençliğini içine alan bir teşkilâta bağlanmasını müşahade ve faydalı mütalâa ettiğinden “Beden Terbiyesi Kanunu,, ile Beden Terbiyesi işini Devletleştirmiştir. Fakat beden terbiyesi kanunu hükümlerine uyarak kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü gibi resmî bir müesseseye vücut verirken Partice yine Genel Direktörlük ile işbirliği yapmak, müşterek çalışmak esası üzerinde durulmuştur.

2. Beden Terbiyesi Kanunu’ndan sonra neşredilerek yürürlüğe giren Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Parti’nin bu meselede üzerine aldığı mesullüğün ağırlığını ve genişliğini açık bir şekilde tespit etmektedir. Burada Dava’nın ruhunu teşkil eden ana hatları, şöylece sıralayabiliriz.

²³23 Neşe Gürallar Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim yayınları, İstanbul 1999, s. 98-100

²⁴ A.g.e. s. 99.

²⁵ C.H.P. Halkevleri,Halkodaları:1932-1942,T.B.M.M. Kütüphanesi,
<http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DİJİTAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SİYASİ%20PARTİ%20YAYINLARI/197404024%20CHP%20HALKEVLERİ%20HALKODALARI%201932-1942/197404024%20CHP%20HALKEVLERİ%20HALKODALARI%201932-1942.pdf>,s.1

A) Beden Terbiyesi Kanunu kadroları dışında kalan büyük halk yığınlarının bu ihtiyaçlarını önlemek ve bu Devlet Müessesesinin bulup üzerinde çalıştığı ilmi, teknik usulleri benimseyerek halka öğretmek, yaymak ve halkı sporun şuurlu disiplinine alıştırmak,

B) Millî sporlarımızı, rakslarımızı, ön plânda tutarak bunların unutulmuş olanlarını diriltmek, yaşamakta olanlarını ilerletmek ve dar muhitlerinden çıkarıp yayarak millileştirmek,

C) Spor ve Beden Terbiyesi hareketlerini; vücudun güzelleşmesinde, bünyenin sağlamlaşmasında, ahlâk ve karakterin teşekkülünde, vatan ve millet duygularının beslenip gelişmesinde, fedakârlık ve kahramanlık hislerinin yaratılmasında, insancıl düşüncelerin uyanmasında, güzel fikirler kadar, yaratıcı bir vasıta olarak kullanmak. Bu maksada ulaşmak için tutulan yolun, yapılan ve yapılacak olan işlerin izahını, en geniş anlamı ile Halkevleri Çalışma Talimatnamesinde buluyor ve görüyoruz.²⁶

CHP Halkevleri ve Halk Odaları bildirisinde Beden Terbiyesi ve Spor grupları maddelere ayrılmıştı. Beden Terbiyesi ve Jimnastik hareketleri, başta Beyoğlu Halkevlerinin öncülüğünde bazı evlerde aletli jimnastik, müzikli jimnastik, milli ve plastik danslar, sportif oyunlar, spor müsamereleri yapılmaktadır. Güreş, Cirit, Boks, Eskrim, Deniz Sporları, Dağcılık ve Kayak, Bisiklet, Spor Gezileri, Ziyaretler, müsabakalar.. Bildiride sıralanan bu spor dallarından başka Halkevlerinde Atletizm, Voleybol, Basketbol, Tenis, Gülle Atma gibi spor faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Tüm Halkevleri, kuruldukları semtlerdeki imkânların elverdiği ölçüde bu sporlardan ve jimnastik hareketlerinden birkaçı ile meşgul olmuştur.²⁷

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından Halkevi yöneticilerine gönderilen bir yazıda halkevlerinin görevleri arasında “beden terbiyesinin ve sporun yurt dışında yayılması ödevinin de bulunduğu” belirtilmiştir.

Bu yıllarda Denizcilik Federasyonu tarafından yayınlanan “Kürekçiliğin Talim ve Terbiyesine Methal”, “Atletizm” ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından bastırılan “Basketbol Kılavuzu”, “Basketbol Nizamnamesi” ile “Bisiklet Yarışları ve Tüzüğü”, “Beynelmilel Yarışlar ve Rekorlar” gibi eğitim amaçlı yayınlar halkevlerine dağıtılmıştır.

8. CUMHURİYET DÖNEMİNDE SPOR ALANINDA KURUMSALLAŞMA

1936 yılında Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) kapanmış yerine Türk Spor Kurumu (TSK) kurulmuştur. TİCİ’nin yerini TSK’nın alması, beden faaliyetleri açısından daha geniş çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. TSK döneminde spor organizasyonlarının spor dallarının sayıları artmıştır. İlk 19 Mayıs Şenliği, İstanbul Taksim’de 1928’de yapılmış, İlk uluslararası standartlarda stadyum, 15 Aralık 1936’da Ankara’da 19 Mayıs Stadyumu adını alarak açılmıştır. 1938’de Beden terbiyesi Genel Direktörlüğü (BTGD) kurulmuştur. Direktörlüğün başına, 1938-1945 yılları arasında görev yapacak olan Tümgeneral Cemil

²⁶ C.H.P. Halkevleri, Halkodaları: 1932-1942, T.B.M.M. Kütüphanesi, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DİJİTAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SİYASİ%20PARTİ%20YAYINLARI/197404024%20CHP%20HALKEVLERİ%20HALKODALARI%201932-1942/197404024%20CHP%20HALKEVLERİ%20HALKODALARI%201932-1942.pdf>, s.6-7

²⁷ A.g.e., s.7

Tahir Taner getirilmiştir.²⁸ Taner, yedi yıl boyunca spor teşkilatına yön vermiş ve günümüze kadar bu görevde en uzun süre kalan genel müdür olmuştur.²⁹ BTGD'nin danışma kurulu üyeleri arasında Adnan Menderes ve Burhan Felek de yer almışlardır.

BTGD'nin kurulmasından sonra o zamana kadar hizmet vermiş olan tüm federasyonlar lağvedilmiş, yeni atletizm, futbol, güreş (boks, halter), su sporları, bisiklet (motosiklet), atıcılık, dağcılık ve kış sporları federasyonları kurulmuştur. Sportif Oyunlar Federasyonu şemsiyesi altında tenis, hentbol, basketbol, voleybol ve diğer branşlar toplanır. Bu federasyonlara 1940'da İzcilik Federasyonu da eklenir.

9. TÜRK DEVRİMİNİN LİDERİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN SPORA BAKIŞI

Mustafa Kemal Atatürk, kişisel özellikleri itibarıyla spora meraklı bir liderdi. Çocukluğunda hareketli olması³⁰, Selanik Askeri Rüştiyesinde jimnastik öğretmeni Teğmen Habib Bey'in desteği ile sporla yakından ilgilenmesi, müsabakaları takip edecek derecede güreşe, cirit atmaya ve at yarışlarına ilgisi vardı.³¹ Manastır Askeri İdadisindeki jimnastik derslerinde, İstanbul'daki Harp Okulu'nda ve Harp Akademisi'ndeki Talim ve Tatbikat derslerindeki başarısı, eğitim hayatının ve askerlik mesleğinin verdiği yetiyle beden eğitime, biniciliğe, atıcılığa yatkınlığı Mustafa Kemal Atatürk'ün kurucusu olduğu Türkiye Cumhuriyeti ve spor politikalarına yön vermesinde etkili olmuştur. Mustafa Kemal, spor alanında yapılan çalışmaları, Türk devriminin yükselmesinin temel taşlarından birisi olarak kabul etmiştir. Bu nedenle Türk toplumunu muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkarma hedefine paralel olarak spor alanında da çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli hedeflerinden birisi olmuştur:

“Açık ve kati olarak söyleyeyim ki, sporda muvaffak olabilmek için her türlü yardımdan ziyade, bütün milletçe sporun mahiyetinin ve değerinin anlaşılmış olması gerekmektedir, onu kalpte muhabbet ve vatani vazife olarak telakki eylemek lazımdır.”

Mustafa Kemal Atatürk, spor faaliyetlerini bir milletin gelişmişlik düzeyine, uygarlık kabiliyetinin ve inşa ettiği uygarlığının yüksekliğine işaret eden unsurlardan birisi olarak görmüştür.³² Türk sporunun yüksek seviyelere çıkacağına yönelik inancını çeşitli şekillerde dile getirmiştir. Sporun, sağlık, sosyal ve uygar unsurlarla bir bütün oluşturduğunu belirtmiş, bunların hayata geçirilebilmesi için de gereken tedbirlerin alınması konusunda yetkililerin dikkatini çekmiştir.³³

Türkiye'deki spor eğitim kurumlarının müfredatlarının hazırlanması konusu ile bizzat ilgilenen Mustafa Kemal Atatürk, yabancı ülkelerdeki okulların spor eğitim programları hakkında bilgi toplamış ve bu doğrultuda beden eğitimi ve spor konusunda kabiliyetli

²⁸ Bkz. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Genel Müdürlüğü, <https://sgm.gsb.gov.tr/sayfalar/220/110/cemil-tahir-taner.aspx>

²⁹ <https://sgm.gsb.gov.tr/sayfalar/220/110/cemil-tahir-taner.aspx>

³⁰ Şemsi Belli, *Makbule Atadan Anlatıyor, Ağabeyim Mustafa Kemal*, Selis Kitaplar, İstanbul 2005, s. 25

³¹ Asaf İlbay, *Yakınlarından Hatıralar*, Sel yayınları, İstanbul 1955, s. 100-101

³² Azmi Süslü, “Atatürk ve Gençlik”, *Belgelerle Türk Tarih dergisi*, Şubat sayısı 1986, s. 12

³³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C II, s. 262

gençlerin eğitimi için yurtdışına gönderilmelerini sağlamıştır.³⁴ Bu dönemde ilk olarak Vildan Aşır (Savaşır) ile Nizamettin Rifat (Kırşan) Beyler, “Terbiye-i Bedeniye” alanında eğitim almak amacıyla İsveç’e gönderilmişlerdir. Eğitimlerini tamamlayan bu öğrenciler, devlet desteğiyle İstanbul Kız Muallim Mektebi’nde açılan izcilik ve yüzücülük kurslarında görev almışlardır.³⁵ 1932-1933 öğretim yılında Ankara’da Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü dâhilinde ortaokullar için beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek için üç yıllık bir eğitim programına sahip Beden Terbiyesi Şubesi açılmış, başta 22 öğrencisi olan bu şubenin spor bölümünün başına Berlin Üniversitesi spor öğretim üyesi Kurt Dainas getirilmiştir.³⁶

20. yüzyılda emperyalizme karşı büyük bir mücadele vermiş, yorgun düşmüş, genç nüfusunun büyük bir bölümünü savaşta kaybetmiş, yeni kurulmuş bir cumhuriyetin birçok iktisadi, sosyal sorunu varken Mustafa Kemal Atatürk, 1923’te topladığı Heyet-i İlmiye (Bilimsel Heyet)’de ülke insanının beden sağlığını gündeme getirip ilk fırsatta beden eğitimi öğretmeni yetiştiren okul kurulması gerektiğini dile getirmiştir.

Hollanda Olimpiyat Komitesi Asbaşkanı Pieter Wilhelmus Scharro (1883-1963) ve Mimar Jan Jills tarafından yazılmış olan “Gebaeude und Gelaende für Gymnastik, Spiel und Sport, Leitfaden für den Ban, die Anlage und die Einrichtung (Jimnastik, Oyun ve Spor Binaları İnşa ve Tesisi için Rehber)” adlı eser türkçeye çevrilmiş ve bu esere önsöz Mustafa Kemal Atatürk tarafından yazılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk önsözünde şunları kaleme almıştır:

*“Köylere varıncaya kadar memleketimizin her tarafında, kulüplere, Köy, nahiye, belediye, vilayet ve mektep müdürlerine faydalı olacağı ümidiyle bu eser Türkçeye çevrilmiştir. Bu münasebetle muhterem vali ve kaymakamlardan dileğim şudur: Köy ve şehir halkının nüfusuna göre tesis lazım gelen oyun ve spor yerlerini gösterir bir köy ve şehir planı yaptırmak. Beşer senelik planlarla bu yerleri tedricen tesis etmek. Bu yerlerin idamesi için mahalli bütçelerden muntazam yardımlar temin etmek”*³⁷

Bu önemli eserin Türkçeye çevrilmesinden sonra beden eğitimi kursları açılmış, yurdun her tarafında köylere varıncaya kadar spor tanıtımları yapılmış, spor yapmak özendirilmiş, başarılı öğrenciler eğitim için yurtdışına gönderilmiş ve o dönemin dünyaca ünlü spor adamları Türkiye’ye davet edilmişlerdir.

Modernleşme yolunda sporun önemli bir konu olduğu düşüncesinden hareketle modern spor bilimi ve pratikleri yeni kurulmuş olan cumhuriyete getirilmiş, jimnastik, tenis, dans, atletizm gibi yeni spor dalları halka öğretilerek çağdaş bir ulus yaratma hedeflenmiştir.

³⁴ Kazım Özalp, *Anılar Belgeler*, Derleyen Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2011, s. 341

³⁵ Söz konusu sporcuların İstanbul Kız Muallim Mektebi’nde görevlendirilmelerine ilişkin kararname 6 Eylül 1928’de Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından onaylanmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, FK 30.18.1.1.YN: 30:55.11, 06/09/1928

³⁶ Reşat Özalp, Aydoğan Ataunal, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 98

³⁷ Metin Tükenmez, “Atatürk ve Spor”, *Aydınlık Gazetesi*, 7 Kasım 2013

Mustafa Kemal Atatürk'ün düşüncesinde toplum sadece erkeklerden oluşmamaktadır. Kadının toplum içerisindeki rolü erkeklerle eşit düzeydedir. Her alanda olduğu gibi spor alanında da kadınlara çalışma ve yönetme özgürlüğü tanınmıştır. Örneğin Beden Terbiyesi Şubesi kız öğrencileri, yüksek öğrenimini İsveç'te tamamlamış olan Zehra Alagöz ve Alman Lisesi'nden Margaret Korge öğretmenliğinde öğrenim görmeye başlamışlar ve ilk kız öğrenciler, 1938 yılında mezun olmuşlardır.³⁸ Mustafa Kemal Atatürk, öncelikle kadınları da sporun içinde görmek istemiş ve bu konudaki eğitim faaliyetlerini desteklemiştir.

*“Kız çocuklarının da vatan ve milletin yüksek menfaatlerini her suret ve vasıta ile müdafaa ve muhafaza edebilecek kabiliyette yetiştirilmelerinin Milli terbiyede esas olması, buna göre kız çocuklarının da bedeni, fikri ve hissi Terbiyeye tabi tutulmaları gerekmektedir.”*³⁹

1932 yılından itibaren İstanbul, Ankara ve İzmir'in yanı sıra Anadolu'nun birçok yerinde “Hakemlik Kursları” açılmaya başlaması ve Türk spor Kurumu tarafından Türkiye'de çalıştırıcı (antrenör) yetiştirmek ve çalıştırıcılığı yurttaşlar için bir meslek statüsüne getirmek için 1 mart 1938'de Ankara'da Futbol Antrenörü Kursu açma kararı alınması spor eğitimi adına atılan oldukça önemli adımlardandır. Bu dönemde spor eğitimi konusunda yurtdışındaki gelişmeler de yakından takip edilmiştir.

Türkiye'de sporun çağdaşlaşması konusunda derin araştırmaları ve çalışmaları olan Selim Sırrı (Tarcan) Bey, devlet tarafından yurtdışında birçok kongreye gönderilir. Selim Sırrı Bey, katıldığı uluslararası kongrelerde ülkesini başarıyla temsil eder. Beden eğitimi ve spor dünya olimpiyat komitesi tarafından düzenlenen birçok toplantıya katılan Selim Sırrı, 1909'da Budapeşte'de, 1910'da Brüksel'de, 1911'de Kopenhag'da, 1912'de Stockholm'de 1913'de Paris'te bulunur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin oluşturulmasında çalışmalar yapar. 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarına katılır. Selim Sırrı 1925'te Çekoslovakya'da düzenlenen “Prag Spor Pedagojisi Kongresi”ne, dönemin Beden Terbiyesi Genel Müfettişi olarak katılır ve buradaki tüm faaliyetlerini elli yedi sayfalık “Prag Spor Pedagojisi Kongresi ve Seyahat İntibaları” adlı eserinde anlatır.

Bu kongrede, spor faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, çocukların vücut gelişimi ile yaşlarına uygun sporların ve beden terbiyesinin belirlenmesi, kadınların ve gençlerin spor ile ilişkileri, üniversitelerde beden terbiyesi ve spor hayatı gibi önemli konularda dünyanın önde gelen uzmanlarıyla tanışma ve fikir alışverişi yapma şansına sahip olur. Prag'da beden eğitimi ve spor okullarını da inceleme fırsatı bulan Selim Sırrı'nın buralarda edindiği bilgi ve deneyimler Türkiye'deki spor eğitimi faaliyetlerinin gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır.

10. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında hızla gerçekleştirilen çağdaşlaşma hamlelerinin kökünün Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat dönemine uzandığını söyleyebiliriz. Spor olgusu da bu dönemde gelişmeye başlamıştır. 1860'larda Osmanlı İmparatorluğu'nda beden terbiyesine öncelikle askeri okullarda başlanmış, askeri okulların

³⁸ Türk Spor Kurumu Dergisi, “Beden Terbiyesi Enstitüsü, bu yıl ilk Bayan Mezunlarını verdi” s. 105, 11/07/1938.

³⁹ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 441

ders programlarına beden eğitimi ve kültüfzizik dersleri konulmuştur. 1869'da, Osmanlı Devleti'nin İdadi Mektebi adıyla, rüştiyelerden sonra gelen bir orta öğretim kurumu kurulmasını sağlayan yasa olan Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile bütün rüştiyelerde beden eğitimi zorunlu ders kapsamına alınmıştır. Beden eğitiminin imparatorluk içerisinde tanınması, yaygınlaştırılması 1870'li yıllara doğru hız kazanmıştır. 1870'lerde askeri okulların dışındaki okullarda jimnastik ders programlarına eklenmiştir.

23 Aralık 1876'da Meşrutiyetin ilanıyla başlayan süreçte imparatorluk içerisinde kulüpleşme gerçekleşmeye başlamıştır. Meşrutiyet döneminde halkın ilgisi bir takım sporu olan futbola yönelmiş ve bu dönemde birçok futbol kulübü açılmıştır. Meşrutiyet döneminde meydana gelen gelişmeler sporda kurumsallaşmaya lokomotiflik etmiş ve sonrasında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü önemli kurumlar ortaya çıkmıştır.

1920'li yıllara gelindiğinde sporda çok önemli bir dönemece girilmiş, Türk spor tarihinin gelişimine büyük katkı sağlayan iki yol belirlenmiştir: Sporun köylerden, kasabalar ve kentlere tüm ülke çapında tanıtılması, yaygınlaştırılması ve spor branşlarının arttırılması.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte konulan hedef çağdaş bir toplum yaratmaktır. Cumhuriyet, bilimi sanatı ve sporu uygarlık yolundaki önemli yapı taşları olarak kabul etmiştir. Devrimin hızla hayata geçirilmesi amacıyla uygar dünyanın eğitim anlayışı, bilim, sanat ve spordaki program ve uygulamaları yakından takip edilmiş, batıdan eğitimciler, bilim adamları ülkeye davet edilmiş, genç cumhuriyetin gelecek vaat eden öğrencileri eğitim için batılı ülkelere gönderilmişlerdir.

Milli Mücadelenin başkomutanı, Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin kurulduğu 1923'ten hayata gözlerini yumduğu 1938'e kadar olan on beş yıllık sürede iç ve dış politika iktisat, ekonomi, bilim, sanat, eğitim ve sporda dünya tarihinde eşine az rastlanacak derecede büyük kalkınma hamlelerinin de öncüsü olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, Türk Sporuna gerçek desteği, sporun ülkede örgütlenmesi ve yaygınlaştırılması yolunda yapmıştır. Atatürk'e göre spor, kültürel yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. 1924 yılında yayınlanan Köy yasası, köylerde cirit, güreş, nişan gibi köy oyunlarını özendirici hükümlere yer vermiş, 1930 yılında çıkan Belediyeler yasası ise, belediyelere, spor alanları, çocuk bahçeleri ile yerel ihtiyaçlara yönelik stadyumlar yapmak ve işletmek gibi hükümler getirmiştir. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Çocuk bayramı ve Halkevlerindeki spor çalışmaları onun tarafından spor ve benzeri çalışmaları genç kuşaklar arasında yerleştirmek ve yaygınlaştırmak için atılan önemli adımlardır.

KAYNAKÇA

Akın Y., *Gürbüz ve Yağız Evlatlar, Erken Cumhuriyette Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II.

Atay R.F., *Roman*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1964.

Aydoğan a., Özalp R., Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı, MEB Yayınları, İstanbul 1977.

Belli, Ş., Makbule *Atadan Anlatıyor, Ağabeyim Mustafa Kemal*, Selis Yayınları, İstanbul 2005.

Cantek Ş. F., Yarar B., 1Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960), İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, no 29, 2009.

CHP Halkevleri, *Halkodaları 1932-1942*, TBMM Kütüphanesi, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197404024%20CHP%20HALKEVLERI%20HALKODALARI%201932-1942/197404024%20CHP%20HALKEVLERI%20HALKODALARI%201932-1942.pdf>

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 8-9, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Çapan, M. Ş. *Türk Sporunda Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)*, Ünyay Yayınları, 1999.

Fişek K., *Spor Yönetimi*, AÜSBF Yayını, Ankara, 1980.

Galatasaray Lisesi, “Müdürlerimiz”, Gsl.dev.asynth.com/tr/tarihce/mudurler

Göle N., *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.

Halkevleri, <http://www.halkevleri.org.tr/hakkımızda>
http://academic.udayton.edu/josephtedesco/sport_psychology/sport_psychology_history.pdf

İlbay A., *Yakınlarından Hatıralar*, Sel Yayınları, İstanbul 1995.

Kaya K.Y., *İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Politika-Eğitim-Kalkınma*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Okulu Basımevi, ISBN 9786054282142, Ankara, 2000.

Kültürel Bellek, Türk Kültürü Araştırmaları, “Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Spor”, <http://www.kulturelbellek.com/osmanli-devletinin-son-yillarinda-spor/> (31.05.2012)

Özalp K., *Anılar Belgeler*, Demkar Yayınevi, İstanbul, 2011.

Renson R., *The Games Reborn. The VII. Olympiade 1920*, Pandora, ISBN 90-5325-051, Antwerp, 1996.

Sarıkaya M., “1925 Prag Pedagoji Kongresinde bir Türk: Selim Sırrı Tarcan”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap tarihi Enstitüsü, Atatürk yolu Dergisi, Kasım-2008.

Soyak R.H., *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Süslü A., “Atatürk ve Gençlik”, Belgelerle Türk Tarih dergisi, Şubat sayısı, 1986.

Şahin M., Tunçkol M., “Carl Diem and the Olympics”, Ovidius University Annuals, series Principal Education and Sport/Science, Movement and Helath, Issue 2, <http://www.analefefs.ro/anale-fefs/2010/issue-2-supplement/files/141..pdf>, (2010)

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Genel Müdürlüğü, <https://sgm.gsb.gov.tr/sayfalar/220/110/cemil-tahir-taner.aspx>

TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 08.

Tekeli Ş., “Kadın”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Tükenmez M., “Atatürk ve Spor”, *Aydınlık Gazetesi*, 7 Kasım 2003.

Türk Spor Kurumu Dergisi, “Beden Terbiyesi Enstitüsü”, bu yıl ilk bayan Mezunlarını verdi., 11.07.1938.

Türk Tarihi, <http://www.dallog.net/kurumlar/darulmuat.htm> (2004)

Yeşilkaya G. N., *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.